

პროფ. დოქ. თაბულ იაზილიურთი

ფანეტიზმი

ფასუცაზმი

პროფ. დოქ. ივმელ ავბალიაური

დიანეთის საქმეთა
სამმართველოს გამომცემლობა

სახალხო წიგნები

თარგმნა
თამაზ მიქელაძემ

გრაფიკა და დიზაინი
ბილალ ილკაი

საერთაშორისო საქველმოქმედო ფონდი
وقف تضامن وادع المسلمو جورجا
muslim GEORGIA ULUSLARARASI YARDIMLAŞMA VAKFI

www.muslimgeorgia.org

info@muslimgeorgia.org

[muslim.georgia.18](https://www.facebook.com/muslim.georgia.18)

[muslim.georgia.54](https://www.facebook.com/muslim.georgia.54)

[georgiaquran](https://twitter.com/georgiaquran)

[muslim_georgia](https://twitter.com/muslim_georgia)

[muslimgeorgiaquran](https://www.instagram.com/muslimgeorgiaquran)

[muslimgeorgia](https://www.instagram.com/muslimgeorgia)

„ორი ახალგაზრდას კამათი უფრო და უფრო მწვავე ხდებოდა. მათგან ერთი მედინელი, ხოლო მეორე მექელი იყო. ორივე მათგანი სალაშქროდ იყვნენ წასულები და იქ შეხვდნენ. კამათის მიზეზი მექელი ბიჭის ხუმრობა გახდა. ის მედინელს უკნიდან მიეპარა და ხუმრობით დაარტყა, მაგრამ ამ ხუმრობამ მედინელი არათუ არ გაამხიარულა, პირიქით, ძალიან გააბრაზა.

კამათი მალე ჩხუბში გადაიზარდა. მათ ერთმანეთი ბრძოლაში გამოიწვიეს. სანამ შეიბმებოდნენ მედინელმა „ენსარებს“ (მედინელი ადგილობრივები) დაუძახა მომეშველეთო, ხოლო მექელმა, თავის მხრივ მექელ მუჰაჯირებს უხმო. ასეთი მეთოდი არაბებისთვის კარგად ნაცნობი რამ იყო. ეს იყო თავისიანების მოხმობა, რაც უმეცრების ხანის ტრადიცია გახლდათ. კონფლიქტის დროს ყველა თავის გვარის ხალხს დაუძახებდა და ყველანი ბრძოლაში ებმებოდნენ. ეს იმდენად ფანატიკური ხასიათის ტრადიცია იყო, რომ ამ დაძახებაზე არავინ კითხულობდა მტყუანსა

და მართალს, არც სამართლიანობას არად აგდებდნენ და ყველანი ბრმად ებმებოდნენ ბრძოლაში. ეს მოწოდება მიანიშნებდა, რომ გვარი ყველაფერზე მაღლა იდგა და ეს ორი ახალგაზრდა წლების შემდეგ ისევ აუღერებდა ამ მოწოდებას. მათი ეს ძახილი შუამავლმა გაიგონა და შემთხვევის ადგილზე მივიდა. ეს უმეცრების ხანის მოწოდება საიდან მოვიდაო, იკითხა მან. ხალხმა უთხრა, რომ ეს არ იყო უმეცრების ხანის მოწოდება და ახალგაზრდებმა მხოლოდ იკამათეს. კარგიო, თქვა შუამავალმა და იქ მყოფებს მიმართა: „ადამიანი, მჩაგვრელი იქნება თუ ჩაგრული, ძმას უნდა დაეხმაროს. თუ მჩაგვრელია, მისი უსამართლობა უნდა შეაჩეროს. მისთვის ეს დახმარებაა. თუ ჩაგრულია მასაც უნდა დაეხმაროს“.

(მუსლიმ, პირ ვე სილა 62)

შუამავალმა ბრმა ფანატიზმს საშუალება არ მისცა და იქ მყოფებს უთხრა, რომ მთავარი თანამორწმუნე ძმობა იყო. რა პირობებიც არ უნდა იყოს, მუსლიმი მჩაგვრელს წინ უნდა აღუდგეს, დაჩაგრულს კი- დაეხმაროს“.

რა არის ფანატიზმი?

ისლამი უკანასკნელი და სრულყოფილი სარწმუნოებაა. ის მონოთეისტურ რწმენაზეა ფორმირებული. ისლამის რწმენის სისტემის საფუძველში ღმერთის არსებობისა და ერთადერთობის რწმენა დგას. ისლამის მიზანია კაცობრიობა ამ ცენტრს დაუკავშიროს და შექმნას ისეთი ინდივიდები და საზოგადოება, რომლებიც ამ „შენობის კედლებში“ მტკიცე აგურების როლს იტვირთავენ.

ისლამური საზოგადოება თავს არიდებს ყველა ტიპის ზღვარსგადასულობას. მას აქვს მყარი მიმართულება, რომლის ძირითადი განმსაზღვრელი ზომიერებაა. ამ თემასთან დაკავშირებით ყურანში ნაბრძანებია შემდეგი:

„და ამგვარად დაგადგინეთ თქვენ შუა (სამაგალითო) თემად, რათა მოწმენი იყოს ადამიანთა მიმართ და შუამავალი მოწმე იყოს თქვენს მიმართ. და დაგადგინეთ ყიბლე, რომლისკენაც იდე-

ისლამური
საზოგადოება
თავს არიდებს
ყველა ტიპის
ზღვარსგა
დასულობას.
მას აქვს მყარი
მიმართულება,
რომლის
ძირითადი
განმსაზღვრელი
ზომიერებაა.

ქი მხოლოდ იმიტომ, რომ გამოგვეცნო (გამოგვემუღავნებინა) ვინ მიჰყვება შუამავალს და ვინ გაბრუნდებოდა უკან ქუსლებზე შემდგარი. სწორედაც მძიმე იყო ეს, მაგრამ არა იმათთვის, რომელნიც სწორ გზას დააყენა ალლაჰმა. ალლაჰი არ დაგიკარგავთ თქვენსავე რწმენას. უეჭველად, ალლაჰი ღმობიერი და მწყალობელია ხალხის მიმართ“.

(ბაჟარა 2/143)

„შუა თემი“ ნიშნავს არცერთ მხარეს ზედმეტად გადახრილს, სწორად, ზომიერად მავალს. ასეთი ხალხი ღვთის მიერ დადგენილ წესებს გულწრფელად ასრულებს და ყველა საქმეს ზომიერების ფარგლებში აკეთებს.

გადაჭარბება, ზღვარს გადასვლა, სიტყვით, ფიქრით და ქცევით შეიძლება, თუმცა ზღვარსაგადასულობა ასევე შესაძლებელია რელიგიასა და რელიგიის გაგების საკითხშიც.

გამომდინარე აქედან, მუსლიმი ვალდებულია ყოველდღიურ ცხოვრებაში შეინარჩუნოს ზომიერება და ჯანსაღი მიდგომები და ასევე ზომიერება უნდა იცოდეს რელიგიურ ცხოვრებაშიც და ზღვარს არ უნდა გადავიდეს. ყურანი

ფანატიზმი არის
 მდგომარეობა,
 რომლის დროსაც
 ადამიანი რაიმის
 მიმართ ბრძალ
 დამოკიდებული ხდება
 და იმის გარდა
 ყველაფერს უარყოფს.

ბრძანებს, რომ ჭეშმარიტების ხაზი არ
 უნდა გადაკვეთოთ. ღვთის მიერ დად-
 გენილ ზღვარს ვინც გადავა, ღვთიურ
 სასჯელს დაიმსახურებს:

„უთხარი შენ: ჰეი, ღვთიური წიგნის
 მფლობელნო! ზღვარს ნუ გადახვალთ
 თქვენს რწმენაში ჭეშმარიტების წი-
 ნაალმდეგ და ნუ აყვებით იმ ხალხის
 სურვილებს, ვინც თქვენს უწინ აცდა
 ჭეშმარიტებას და სხვა ბევრიც შეიყვა-
 ნა შეცდომაში, და გადამცდარა სწორ
 გზას.“

ურწმუნონი, რომელნიც არიან ის-
 რაილის შვილთა შორის, დაწყევლი-

ლი არიან დავუდის და ლისას, მარიამის შვილის პირით. ეს იმისათვის, რომ ურჩნი იყვნენ და ზღვარს გადადიოდნენ“, (მაიდე 5/77-78)

შუამავალი კი ბრძანებს: „სარწმუნოებაში ზღვარსგადასულობას მოერიდეთ, რადგან სარწმუნოებაში ზღვარსგადასულობამ თქვენზე ადრინდელები გაანადგურა“. (ნესაი, ჰაჯ, 5/217)

სამი საჰაბე დაინტერესდა, თუ რამდენ ღვთისმსახურებას ასრულებდა შუამავალი სახლში ყოფნისას. როდესაც ინფორმაცია მიიღეს, მათ თქვეს: „სად ჩვენ და სად შუამავალი, მას ხომ წარსულისა და მომავლის ყველა შესაძლო ცოდვა მიტევებული აქვს“, ამიტომ ერთმა გადაწყვიტა ყოველი ღამე ლოცვაში გაეტარებინა. მეორემ გადაწყვიტა ყოველდღე უწყვეტად ემარხულა, ხოლო მესამემ თქვა ქალს არ გავეკარებო და გადაწყვიტა არ დაქორწინებულიყო.

როდესაც შუამავალმა მათი ეს გადაწყვეტილება გაიგო, არ მოუწონა, პირიქით, უსაყვედურა და ზომიერებისკენ მოუწოდა: „ეს თქვენ ხართ, რომლებმაც ასეთი რამ თქვით? ფრთხილად იყავით.

ვფიცავ ღმერთს, ჩვენს შორის ღვთის წინაშე ყველაზე მოკრძალებული მე ვარ. თუმცა მე ზოგჯერ ვმარხულობ, ზოგჯერ კი -არა. ნამაზსაც ვლოცულობ და კიდევაც მძინავს. ქალზეც ვქორწინდები. ვინც ჩემს სუნნეთს არ მიჰყვება ჩემიანი არ არის“. (ბუჰარი, ნიჰაჰ 1; მუსლიმ, ნიჰაჰ 5)

ადამიანის ცხოვრებაში ზღვარს გადასულობის ყველაზე მკაფიო გამოვლინება ფანატიზმია. ფანატიზმი არის მდგომარეობა, რომლის დროსაც ადამიანი რაიმის მიმართ ბრძოდ დამოკიდებული ხდება და მის გარდა ყველაფერს უარყოფს. ბუნებრივია აქ რელიგიური მიმართულებით მტკიცე გადაწყვეტილებას, ან დადებითი მნიშვნელობით ურყევ რწმენას არ ვგულისხმობთ. ფანატიზმი ამის მიღმა მდგომარეობაა. რელიგიაში ღრმა რწმენა და გულწრფელი დამოკიდებულება საჭირო და მისასაღმებელია. თუმცა, ფანატიზმი ის შემთხვევაა, როდესაც ადამიანი ჭეშმარიტისა და მცდარის გაუაზრებლად, ყოველგვარი ცოდნისა და კვლევის გარეშე, რაიმის მიმართ ბრძოდ არის დამოკიდებული და სხვა ყველაფრის მიმართ გაცხადებულ მტრობას ავლენს.

მიმდინარეობისა

და

სექტის

მიმართ

ბრმა

დამოკიდებულება,

ყოველგვარი

კვლევის გარეშე

ჭეშმარიტია

თუ

მცდარი,

არის ფანატიზმი.

რელიგიური ფანატიზმი დაკავშირებულია ისლამამდელი პერიოდის არაბულ ტრადიციებთან. მოგესხენებათ, ისლამამდელ არაბეთში საზოგადოებრივი წყობილება გვაროვნულ პრინციპზე იყო დაფუძნებული. ტრადიციის მიხედვით ერთი გვარის წარმომადგენლები მტრის წინააღმდეგ ერთიანად გამოდიოდნენ.

ამ ტრადიციის მიხედვით პიროვნება ვალდებული იყო, მიუხედავად ყველაფრისა, თავისი გვარის ინტერესები დაეცვა. პიროვნება ვალდებული იყო სამართლიან და უსამართლო ბრძოლაში თავისი გვარის გვერდით ყოფილიყო. შუამავალი უარყოფდა ასეთ ბრმა დამოკიდებულებას და ეს მრავალი ჰადისითაა დადასტურებული. (იხ. ებუ დაჟუდ, ეღებ 11/112) ასეთი ბრმა და უპირობო დამოკიდებულების პირობებში ადამიანი მხარს უჭერდა არა სიმართლეს, ჭეშმარიტებას და სამართლიანობას, არამედ თავის გვარს და მისი ერთადერთი პირობა ეს უკანასკნელი იყო. ადამიანს ხშირად უწევდა მხაგვრელი, მოძალადე, უსამართლო მხარის დაცვა და თანამონაწილეობა.

მართალია ფანატიზმის სათავეები გვაროვნული წყობილების ტრადიციე

ბამდე მიდის, მაგრამ დროთა განმავლობაში მისი არსი შეიცვალა და შემდგომში უკვე რაიმე იდეის, რელიგიური მიმდინარეობის ან კასტის ბრმა მიმდევრობაში გამოიხატებოდა. ფანატიზმის შემთხვევაში, ამ ბრმა დამოკიდებულების გამო, ყველა სხვა იდეა უპირობოდ უარყოფილია და იდევნება. ფანატიზმმა ასევე შეიძინა პოლიტიკური მიმართულებაც. ამგვარი ვიწრო შეხედულების პირობებში ნებისმიერი საპირისპირო არგუმენტი, რაც არ უნდა ძლიერი და ჭეშმარიტი იყოს, თავიდანვე უარყოფილია და რაიმე შედეგის მომტანი ვერ იქნება. შესაბამისად ხშირია შემთხვევები, როდესაც განსხვავებული რელიგიური მიმდინარეობის, კასტის ან პოლიტიკური კუთვნილების ჯგუფები მეორე მხარეს უარყოფენ და უპირისპირდებიან.

ფანატიზმი მხოლოდ და მხოლოდ რელიგიურ სფეროსთან დაკავშირებული ტერმინი არ გახლავთ. ყოველდღიურ ცხოვრებაში ვხედავთ, რომ ფანატიზმი მრავალ სფეროში ვლინდება, სპორტი იქნება, პოლიტიკა, ხელოვნება, ლიტერატურა თუ სხვა. რა მიმართულებაც არ უნდა ჰქონდეს ფანატიზმს, რა სფეროშიც არ უნდა ვლინდებოდეს, იგი ყოველთვის ზედაპირული შეხედულებიდან გამომდინარე არის ჩამოყალიბებული.

ფანატიზმი მუსლიმურ სტილს არ შეესაბამება, რადგან მუსლიმობა ჭეშმარიტებისკენ სწრაფვას, რომელიც გულისხმობს იმას, რომ ჭეშმარიტების ერთადერთი წყარო თავად ღმერთია. ფანატიზმი კი არის ქცევის მოდელი, რომლის დროსაც ეს აბსოლუტური ჭეშმარიტება უგულვებელყოფილია. ფანატიზმის შემთხვევაში ჭეშმარიტების ძიებისას უმეცრება დომინირებს და ამას კი ისევ ჭეშმარიტება ეწირება.

როგორც კი ჭეშმარიტების ძიების პროცესს უმეცრებისა და ფანატიზმის ჩრდილი დაეცემა, სხვების მიერ ჭეშმარიტების მტკიცების ალბათობაც კი აღარ იარსებებს.

როდესაც გონებაში ფანატიზმი გაბატონდება, იქ კრიტიკული აზროვნების ადგილი აღარ არსებობს. ჭეშმარიტების ძიების ადგილს ბრმა მომხრეობა იკავებს, ხოლო შემწყნარებლობის ადგილს - კი ძალადობა. ფანატიზმისთვის არ არის დამახასიათებელი ერთიანობა და ურთიერთპატივისცემაზე დაფუძნებული გარემოს შექმნა. პირიქით, მას დესტრუქციულობა და მეორე მხარის მიმართ დაკნინების მცდელობა ახასიათებს.

რელიგიური მიმდინარეობა,
 ჭეშმარიტების ძიებისას,
 რელიგიის გაგებისა და
 მისით ცხოვრების
 მხრივ მორწმუნისათვის
 სასარგებლო
 საშუალება უნდა იყოს.

ფსიქოლოგიური კვლევების საფუძველზე დადგინდა, რომ ფანატიზმი დიდი სულიერი გადაცდომაა. ის არის საშუალება დაარღვიოს საზოგადოებრივი თანაცხოვრებისთვის ხელსაყრელი გარემო და ერთიანობას საფრთხე შეუქმნას. განსხვავებული გრძნობების, აზროვნების, თუნდაც კანის ფერისა და მრწამსის მიმართ აბსოლუტურად შეუწყნარებელი დამოკიდებულება, საზოგადოებაში, პარანოიამდე მისულ სიძულვილს, შუღლს და გაუტანლობას წარმოშობს, რაც ინდივიდებისა და საზოგადოების აზროვნებისათვის დამაზიანებელია, რადგან ფანატიზმი გონებისა და გრძნობების ზღვარსგადასული მდგომარეობაა.

რო არის ფანატიზმი რელიგიურ მიმდინარეობაში?

ფანატიზმი ჯანსაღი, მშვიდი და გაწონასწორებული ადამიანისთვის დამახასიათებელი მდგომარეობა არ გახლავთ. ამ თავში ფანატიზმის ფსიქოლოგიურ და სოციალურ არ განვიხილავთ და დეტალებში არ შევვალთ. აქ შემოგთავაზებთ რელიგიური მიმდინარეობებისთვის დამახასიათებელ ფანატიზმს, რომლებიც ინდივიდებისა თუ საზოგადოებრივი ჯგუფის ქრონიკულ ავადმყოფობაში ვლინდება.

ისლამში რელიგიური მიმდინარეობებისთვის დამახასიათებელი ფანატიზმი ქრისტიანი კათოლიკებისა და პროტესტანტების მსგავსად მრავალი წლის განმავლობაში მიმდინარე სისხლიან დაპირისპირებაში არ გადაზრდილა, მაგრამ თავისი დესტრუქციული შედეგები მაინც მოიტანა, რის შედეგადაც ერთობისა და ერთიანობის მიღწევა არ მოხერხდა. ამ ერთიანობის მიუღწევლობის, ერთ გზაზე ერთად სიარულის შეუძლებლობის და ბაირამის დღის თარიღთან დაკავშირებული შეუთანხმებლობის მიზეზიც კი რელიგი-

ური მიმდინარეობებისთვის დამახასიათებელი ფანატიზმია.

შუამავალი მთელი 23 წლის განმავლობაში ღვთით მოვლენილ გზავნილს ავრცელებდა. მან დაგვიტოვა უნიკალური გზამკვლევი ყურანის სახით და ასევე დაგვიტოვა სუნა, რომელიც შუამავლის ცხოვრებას, მის გამონათქვამებს და ქცევებს მოიცავს. ბუნებრივია შუამავლის მოღვაწეობის პერიოდში არანაირი რელიგიური მიმდინარეობა არ არსებობდა და არც მსგავსი მიმართულებით რაიმე მოწოდება ან წინაპირობა არ დაფიქსირებულა. როდესაც შუამავალი ადამიანებს მოძღვრავდა, მისი ერთადერთი დასაყრდენი ღვთიური გზავნილი იყო. ყურანის სწავლებით ფორმირებული ცხოვრების სტილი, რაიმე სახის ზღვარს გადასულობას გამორიცხავდა.

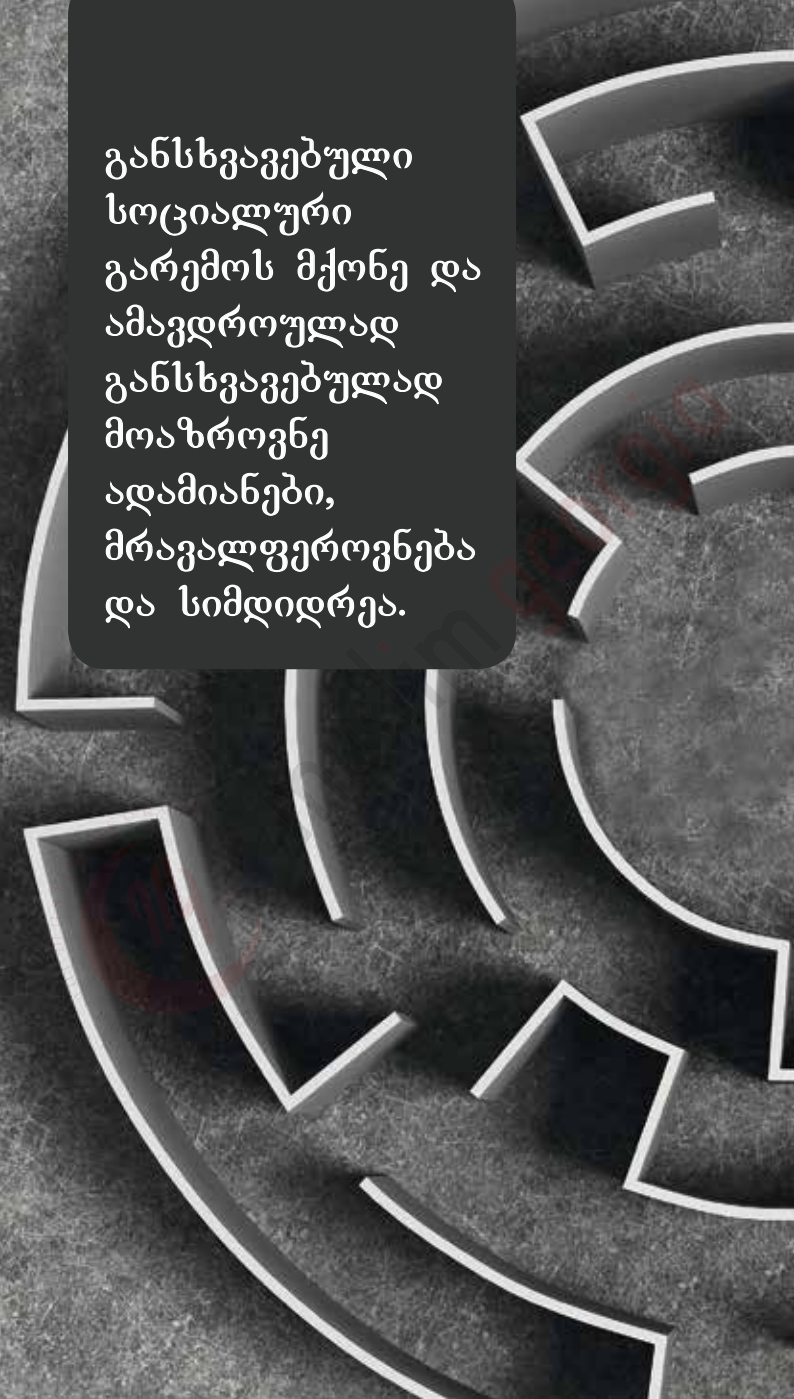
ბუნებრივია ეს ნიშნავს, რომ იმ პერიოდში მცხოვრებ ადამიანებს რაიმე შეკითხვები ან პრობლემები არ ჰქონდათ. საკვამეთა ცხოვრებას თუ გადახედავთ, დავინახავთ, რომ ისინი მრავალი საკითხის შესახებ მსჯელობდნენ და კამათობდნენ კიდევ, მაგრამ მათი ეს მსჯელობა და თუნდაც აზრთა

სხვადასხვაობა რელიგიური მიმდინარეობების ჩამოყალიბების დონემდე არ მისულა. შუამავალი ცოცხალი იყო და მისი ყოფნა წამოჭრილ კითხვებზე პასუხების ძიებისას სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი იყო. მუსლიმები წამოჭრილ საკითხებს შუამავალს აცნობდნენ და მისი ბრძანებები და რჩევები მიმდინარე პრობლემებს არეგულირებდა. შუამავლის გარდაცვალების შემდეგ მუსლიმები ერთის მხრივ მის გარეშე დარჩნენ, ხოლო მეორეს მხრივ წამოჭრილი პრობლემების გადაწყვეტა თავად უწევდათ.

ჩვენი წმინდა წიგნი მუსლიმებისგან ბრმა რწმენას არ ითხოვს. ის მოგვიწოდებს კვლევა-ძიებისკენ, ფიქრისკენ, გააზრებისკენ და გულწრფელი, საფუძვლიანი რწმენის ჩამოყალიბებისკენ. მრავალი აიათი მოგვიწოდებს დავაკვირდეთ სამყაროს და მასში არსებულ უზადო წონასწორობას, რათა გავიგოთ, რომ ის ტყუელუბრალოდ და შემთხვევით არ არის გაჩენილი. ყურანის ასევე მოგვიწოდებს გავიაზროთ ის უსაზღვრო წყალობა, რაც სამყაროშია და რაც ადამიანის სამსახურშია. ამ ყველაფერზე დაკვირვება და ფიქრი ყურანისეული მოწოდებაა.

ჩვენი სარწმუნოება აზროვნებას არათუ არ კრძალავს, არამედ მოგვიწოდებს ვიაზროვნოთ და ბევრი ვიფიქროთ. იმ ბედნიერების ხანაში მუსლიმები ყველა გაურკვეველი საკითხის აღმოცენისას, ყველა შეკითხვის პასუხის ძიებისას შუამავალს მიმართავდნენ და ამომწურავ პასუხებს იღებდნენ. მათ არ ერიდებოდათ შეკითხვების დასმა და კამათობდნენ კიდევ.

შუამავლის გარდაცვალების შემდეგ, დროთა განმავლობაში ბევრი გადასაწყვეტი საკითხი დაგროვდა. ახალი ტიპის პრობლემების სირთულე და ადამიანების შემეცნებითი უნარები ხშირად ერთმანეთთან მიმართებაში თანაზომადი არ იყო და ამ ყველაფერმა ყოველდღიურობა შეცვალა. ისლამი საკმაოდ ფართო გეოგრაფიულ არეალზე იყო გავრცელებული და მუსლიმთა კულტურული მრავალფეროვნება რელიგიური საკითხების გაგების თვალსაზრისით განსხვავებულ მიდგომებს წარმოშობდა. ამდენად, შუამავლის გარდაცვალების შემდეგ რაც დრო გადიოდა, ყურანის გაგებისა და პრაქტიკაში განხორციელების საკითხში განსხვავებული მეთოდები გამოვლინდა, რაც ბუნებრივი იყო.

განსხვავებული
სოციალური
გარემოს მქონე და
ამავდროულად
განსხვავებულად
მოაზროვნე
ადამიანები,
მრავალფეროვნება
და სიმდიდრეა.

ისლამურ ცივილიზაციის პირველივე წლებში წარმოქმნილი განსხვავებული დამოკიდებულებები უმეტესწილად ჭეშმარიტების ძიებისა და ცოდნის შეძენის მცდელობის შედეგი იყო. შუამავლის გარდაცვალების შემდეგ, ხალიფატის პერიოდში წარმოშობილი დავები და მსჯელობები, ხალიფა ოსმანისა და ხალიფა ალის მმართველობის დროს განვითარებული არეულობები ამ განსხვავებული დამოკიდებულებების გაღრმავებას მოასწავებდა და საბოლოოდ ეს განსხვავებული შეხედულებები ცალკე ცალკე მიმდინარეობად ჩამოყალიბდა. პირველი მიმდინარეობების წარმოქმნაში, როგორებიც იყვნენ ხარიჯის, შიას, მურჯიეს და სხვა, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ დიდი როლი ითამაშა პოლიტიკამ.

მიმდინარეობა მიმავალ გზას ნიშნავს, რომელიც ისლამის სწავლულების მიერ რელიგიის ძირითადი დებულებების გაგების მცდელობისას დაგროვილ ცოდნასა და გამოყენებული მეთოდების კვალდაკვალ იქმნებოდა. მიმდინარეობების ფუძემდებელი სწავლულები ძირითად წყაროებზე დაყრდნობით გადაწყვეტილებებს იღებდნენ და ამ გზით გარკვეული ავტორიტეტი მოიპოვეს, რამაც სისტემის სახე მიიღო. ეს ეხებოდა როგორც რწმენის საფუძვ-

ლებთან დაკავშირებულ საკითხებს, ისე ღვთისმსხაურებასა და ადამიანთა ურთიერთობებს.

არსებობს რწმენისა და სამართლებრივი მიმართულების მიმდინარეობები. მიმდინარეობა ის გზაა, რომლის მიხედვითაც რწმენისა და ქცევის სფეროებში სწავლულთა მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები ვლინდება. თავდაპირველად ყურანისა და სუნას სწორად განმარტების მცდელობამ შექმნა ერთგვარი სისტემები, რომლებიც მიმდინარეობებად ჩამოყალიბდა.

სწავლულები საზოგადოებრივ პრობლემებს აქტიურად განიხილავდნენ, იღებდნენ გადაწყვეტილებებს და ასევე ჰქონდათ სკოლები, სადაც ასწავლიდნენ. ადამიანები, რომლებიც ცდილობდნენ რელიგიური დებულებების გაგებას და სხვებზე სწავლებას, წარმოადგენდნენ მიმდინარეობების ლიდერებს და რადგანაც მათი გონებრივი პოტენციალი, დაგროვილი ცოდნა და ასევე სოციალური და პილიტიკური გარემო განსხვავებული იყო, ბუნებრივია მათი დამოკიდებულებების განსხვავებულად გამოვლინდა. მიმდინარეობებსაც ამ ლიდერების სახელები დაერქვა. მაგალითად: ჰანეფი, შაფი და სხვა.

სხვა
მუსლიმების
გულწრფელობაში
ეჭვის შეტანა,
ყიბლისკენ მდგარი
გულებისა
და სეჯდეზე
დამხობილი
მორწმუნეების
შეურაცხყოფა,
ძმობას
გამორიცხავს.

მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანებს ერთი და იგივე სარწმუნოება სწამთ, მათი დამოკიდებულება, აღქმის უნარი, მოთხოვნილებები, პრობლემები და პასუხიმგებლობები განსხვავებულია. თაობების ცვალებადობა, სხვადასხვა გეოგრაფიული არეალი და სხვა ფაქტორები განაპირობებს სრულიად განსხვავებულად მოაზროვნე ადამიანების არსებობას. ამას ემატება სოციალური და პოლიტიკური ფაქტორები, რაც ამ კონტრასტს უფრო თვალშისაცემს ხდის. თუ ისლამს ანთებულ სანთელს შევადარებთ ბუნებრივია ყველა ადამიანი ამ ნათელით თანაბრად ვერ ისარგებლებს, მიუხედავად იმისა, რომ ეს სანთელი მუდმივად ანთია და ირგვლივ ნათელის გავრცელებას მუდმივად განაგრძობს.

როგორც ვხედავთ, მიმდინარეობების წარმოქმნა ყოველდღიური ცხოვრების პირობებში წარმოშობილი პრობლემების მოგვარებისა და წამოჭრილ კითხვებზე პასუხების ძიების პროცესში შეიქმნა და ეს ყველაფერი, ამ მიმართულებით გაწეული გულწრფელი, მეცნიერული შრომის შედეგი იყო. მიმდინარეობების ღიდერები თავიანთი დამოკიდებულებებისა და შეხედულებების ხალხზე თავს მოხვევას არ ცდილობდ-

ნენ. მათი მიზანი არ მრავალრიცხოვანი მომხრეების ყოლა ყოფილა. ისინი არც არავის მოუწოდებდნენ, რომ მათი მიმდინარეობის შეხედულებები გაეზიარებინა. მათი შრომა და მცდელობა უკიდურესად მოკრძალებული და თავმდაბლური იყო, რაც ისლამის ისტორიაში არის დაფიქსირებული.

ისლამი ქეშმარილი მონოთეისტური რელიგიაა

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ისლამი მონოთეიზმზე დამყარებული რელიგიაა და ის ყველა მორწმუნეს ამ რწმუნის ირგვლივ გაერთიანებისკენ მოუწოდებს. გამომდინარე აქედან, დავა, დაპირისპირება და დანაწევრება ჩვენი რელიგიისთვის მისაღები არ არის. მეცნიერულ და ინტელექტუალურ დონეზე განსხვავებული აზრის ქონა არ იკრძალება, პირიქით, მოაზროვნე, მკვლევარი და გონებრივი პოტენციალის სასარგებლოდ გამოყენების მსურველები მისაღები და საჭირონი არიან.

ყველა მოსაზრება, რომელიც ჩვენი რელიგიის საზღვრებს არ სცდება და ძირითად ღრებულებებს არ უარყოფს,

მრავალფეროვნებად და სიმდიდრედ განიხილება. ამგვარი მოსაზრებები და შეხედულებები, რომლებიც წმინდა წიგნისა და სუნას არსს შეესაბამება, რელიგიური აზროვნების დინამიკას გამოხატავს. ყველა რელიგიური მიმდინარეობა, რომელიც წმინდა წიგნისა და სუნას მოძღვრებას ეყრდნობა, ჩვენი სიმდიდრეა.

ადამიანები იცვლებიან, მაგრამ რელიგიის მოთხოვნილება და მისით ცხოვრების მცდელობა არ იცვლება. სხვა და სხვა დროსა და სივრცეში მცხოვრები ადამიანი რელიგიას განსხვავებულად განიხილავდნენ. ზოგი მათგანი რელიგიას დადებითი პერსპექტივიდან უყურებს, ხოლო ზოგი კი - უარყოფითი. ღმერთმა ადამიანებზე მრავალფეროვანი შექმნა და ბუნებრივია შედეგიც ამ ფაქტთანაა დაკავშირებული. პირობების, აღქმის უნარის და ცოდნის დონის სხვადასხვაობამ გამოიწვია განსხვავებული დამოკიდებულებების გაჩენა და შეიქმნა მიმდინარეობები.

როდესაც იმ რელიგიურ მიმდინარეობებზე ვასუბრობთ, რომელთა დასაყრდენი წმინდა წიგნი და სუნაა, ბუნებრივია ვერ ვიტყვით, რომ რომელიმე

მათგანი სრულად ჭეშმარიტია და სხვა მეორე სრულად მცდარი. აქ მხოლოდ რომელიმე მათგანის მეტ სიზუსტეზე შეგვიძლია საუბარი. არ უნდა დაგვა-ვიწყდეს, რომ არცერთი მიმდინარეობა არ არის რელიგია და ყოველი მათგანი რელიგიის გაგებისა და ახსნის მეთო-დია. გამომდინარე აქედან ჭეშმარიტე-ბის ერთადერთი მეპატრონის პრივი-ლეგიას ვერცერთი მიმდინარეობა ვერ ფლობს.

ფანატიზმის მოსალოდნელი შედეგები

რელიგიური გაგების ან შეხედულე-ბის გათავისება და შემდეგ მისი ერ-თადერთ ჭეშმარიტებად მიჩნევა რელი-გიური ფანატიზმისკენ გადადგმული ნაბიჯია. რელიგიური მიმდინარეობის ან აზრის უაღტერნატივობის ფრჩხი-ლებში ჩასმა და ყველა სხვა შეხედუ-ლების უპირობო უარყოფა, ბუნებრივია სხვა მიმდინარეობებს მცდარ კატეგო-რიაში ათავსებს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რომელიმე მიმდინარეობის ზედმეტად ამაღლება და სხვა მიმდინა-რეობების დაკნინების მცდელობა ფა-ნატიზმია. ამ შემთხვევაში ამტკიცებენ,

რომ ერთადერთი ჭეშმარიტება მათი შეხედულებაა და ამის პარალელურად სხვა მიმდინარეობების შეხედულებების დაკნინება და დაგმობა ხდება.

ამგვარ ატმოსფეროში მყოფი ადამიანები საკუთარ ჯგუფს ერთადერთ გადარჩენილებად მიიჩნევენ და ყველა სხვა ჯგუფები ცოდვილებად, გზას აცდენილებად, შეცდომაში შეყვანილებად და სასჯელისთვის განწირულებად მიაჩნიათ. არადა ერთადერთი აბსოლუტური ჭეშმარიტება ყურანია. მისი განმარტებებისა და სწავლულთა მსჯელობის შედეგად მიღებული კონსესუსიდან გამომდინარე შეხედულებები აბსოლუტურ ჭეშმარიტებად ვერ ჩაითვლება. ისინი კრიტიკისთვის ღია მდგომარეობაში არიან და ასევე არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ ჭეშმარიტების მიგნება სხვა და სხვა გზებით არის შესაძლებელი.

რელიგიური მიმდინარეობის, კასტის, ჯამაათის მიმართ ისეთი დამოკიდებულების ქონა, რომელიც კრიტიკული თვალთ შეხედვას გამორიცხავს და მათდამი ბრმა მორჩილებით მოქმედება ფანატიზმია. რელიგიური მიმდინარეობების არსებობა სრულიად ბუნებრივი

ყოველი
მუსლიმი
ვალდებულია
დაიცვას
ზომიერება
როგორც
ყოველდღიურ,
ისე რელიგიურ
ცხოვრებაში.

მოვლენაა და ასევე ბუნებრივია, რომ რომელიმე ადამიანი ამ მიმდინარეობის წევრი იყოს. ეს ნორმალურია. პრობლემა ბრმა დამოკიდებულებაში და მიმდინარეობის მიერ დადგენილი შეხედულებების აბსოლუტურ ჭეშმარიტებად მიჩნევაშია, რაც სხვა შეხედულებების უპირობოდ უარყოფას იწვევს. მითუმეტეს ცუდია, როცა სხვა გზის მაღიარებელ თანამორხმუნე ძმებს მტრებად მიიჩნევ. ამ ტიპის ფანატიზმი ჩვენი რელიგიისათვის კატეგორიულად მიუღებელია. მიმდინარეობის აბსოლუტურ ჭეშმარიტებად მიჩნევა მისი რელიგიასთან გატოლებაა, რაც არასწორია, რადგან სარწმუნოება ისლამია, ხოლო მიმდინარეობა მხოლოდ გზაა, რომელიც ისლამის გაგებაში წვლილს დებს.

ისლამის ისტორიის მანძილზე რელიგიური გზავნილის გაგებისა და მისი პრაქტიკაში განხორციელების საქმეში რელიგიური მიმდინარეობების როლი ძალიან დიდია. დღეს კი ჩვენი ვალია ამ მონაპოვარს თითო აგური შევმატოთ და უფრო წინ წავიყვანოთ. წინააღმდეგ შემთავებაში, თუ რომელიმე მიმდინარეობას უაღტერნატივოდ მივიჩნევთ და სხვებს მტრებად ჩავთვლით, ისტორიის მონობაში ჩავრჩებით. ისლამის ისტორიას თუ გადავხედავთ, არის შემთ-

ერთადერთი აბსოლუტური
 ჭეშმარიტება ყურანია. მისი
 განმარტებებისა და სწავლულთა
 მსჯელობის შედეგად მიღებული
 კონსესუსიდან გამომდინარე
 შეხედულებები აბსოლუტურ
 ჭეშმარიტებად ვერ ჩაითვლება.

ხვევები, როდესაც რელიგიური მიმდინარეობის მხარდამჭერები თავიანთი მიმდინარეობის დაცვის მიზნით სხვა მიმდინარეობის შეხედულების გამამყარებელ ჰადისებსაც კი გამოგონილად თვლიდნენ და დაკნინებას ცდილობდნენ. დღეს, ჩვენს ქვეყანაში ფიქსირდება შემთხვევები, როდესაც რელიგიური მიმდინარეობები რელიგიის დონეზეა აყვანილი და მიმდინარეობის მოდელი რწმენის საფუძვლის მსგავსად არის წარმოჩენილი. ასევე არის შემთხვევები, როდესაც სხვა მიმდინარეობის წარმომადგენელს გოგოს არ მიათხოვებენ, მის უკან ნამაზს არ ასრულებენ, საქმიან ურთიერთობებს არ იწყებენ და ა.შ. არადა ასეთი მიდგომები ერთიანობას კი არა, დაყოფას, დაქუცმაცებას და მორწმუნოებრივი ძმობის კავშირების შესუსტებას იწვევს.

ფანატიზმის გამოვლინებაა „ფეთო“-ს მაგალითი, როცა ამ „ჯამაათის“ წევრები რელიგიის სახელით შეცდომაში იქნენ შეყვანილნი, რაც ჩვენ ყველამ ვნახეთ. რელიგიის სახელით მოლაპარაკე, მაგრამ რელიგიის საფუძვლების უგულვებელყოფელი ორგანიზაცია ადამიანების ჭარბ ნდობას ბოროტად იყენებდა. ადამიანების ნაწილი იმის მაგივრად, რომ სახელმწიფოს გვერდით დამდგარიყვნენ, ჯერ კიდევ აღნიშნული ორგანიზაციის ერთგულებას აგრძელებენ, რაც უდავოდ ფანატიზმია. ბრმა დამოკიდებულებამ ადამიანები სახელმწიფო ღალატამდე მიიყვანა და ჩვენ ყველამ ვნახეთ, თუ რაოდენ დესტრუქციული მოვლენა განვითარდა.

პიროვნების ან იდეის აბსოლუტურ ჭეშმარიტებად მიჩნევა სარისკოა. ყველა იდეა, რომელიც უდავო ჭეშმარიტებად არის ჩათვლილი, თავისთავად სხვა, ალტერნატიული იდეების მცდარობას ამტკიცებს. ასეთი დამოკიდებულება მუსლიმების დაყოფას უწყობს ხელს და მისი შედეგები დესტრუქციულია. ისლამურ სამყაროში მიმდინარე პროცესებს თუ დავაკვირდებით, შედეგი სახეზეა.

ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ პიროვნებების გაფეტიშება, მათი უცოდველად და ხელშეუხებლად გამოცხადება, ისლამის პრინციპებთან წინააღმდეგობაში მოდის. ისლამის მიხედვით აბსოლუტური ჭეშმარიტება თავად ღმერთია. მის გარდა ყველა სხვა ჭეშმარიტება შეიძლება მოჩვენებითი, დროებითი ან შედარებითი იყოს. რაც შეეხება ადამიანისადმი ასეთ დამოკიდებულებას, როდესაც მისი ყოველი სიტყვა, ქცევა, გადაწყვეტილება და მდგომარეობა უპირობოდ მისაღებია და უაღტერნატივო ჭეშმარიტებად მიჩნევა, ეს მიუღებელია. არასოდეს უნდა დავივიწყოთ, რომ ადამიანი ადამიანია და ის შეცდომებს უშვებს. ადამიანთა შორის უცოდველი მხოლოდ შუამავლები არიან და ისინიც კი მცირე შეცდომებს უშვებენ, რაც ყურანში განმარტებულია კიდევ. გამომდინარე აქედან უცოდველობისა და უნაკლობის პრეტენზია არავის შეჰფერის.

რაიმე აზრის ან პიროვნების მიმართ ფანატიკური დამოკიდებულება საზოგადოების გახლეჩას, დაჯგუფებების ჩამოყალიბებასა და დესტრუქციული მოვლენების განვითარებას უწყობს ხელს. განსხვავებულ სოცულურ-კულტურულ გარემოში მცხოვ-

რები მუსლიმები შესაძლოა განსხვავებულად ფიქრობდნენ, რადგან ისინი ადამიანები არიან, ამიტომ მათი ეს მრავალფეროვნება სიმდიდრედ უნდა ჩავთვალოთ და გულში ჩავიხუტოთ. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ ყველანი ვიფიქრებთ, რომ მხოლოდ ჩვენ ვართ მართლები და სხვა ყველა გზასაცდენილია და მტრად მივიჩნევთ, მაშინ თითოეული ჩვენგანი დაზარალდება.

უახალგაზრდობის მთავარი ერთობა

ადამიანების დაყოფა ისლამის პრინციპებს ეწინააღმდეგება. ყურანში ნაბრძანებია, რომ მორწმუნეები ძმები არიან. (იხ. ჰუჯურათ 49/10) რელიგიური მიმდინარეობა მორწმუნეს ჭეშმარიტებამდე მიღწევაში და რელიგიური ცხოვრების სწორად განხორციელებაში უნდა ეხმარებოდეს და როგორც წესი, ისინი საამისოდ შექმნილი შაშუალებებია. ამ პროცესში სხვა მუსლიმების დაკნინება, მათი გზასაცდენილებად გამოყვანის მცდელობა, მათი რწმენიდან გაძევების მცდელობა მორწმუნეობრივი ძმობის ჩარჩოებში არ ჯდება.

ისლამი ადამიანებს აზროვნების თავისუფლებას ანიჭებს და აქედან გამომდინარე სრულიად ნორმალურია განსხვავებული მიმდინარეობების არსებობა. რელიგიურ მიმდინარეობებს საფუძველში მნიშვნელოვანი ინტელექტუალური შრომა აქვთ ჩადებული. აქ სარისკო მხოლოდ ისაა, რომ რელიგიური მიმდინარეობა სარწმუნოების დონეზე არ უნდა იქნას აყვანილი. მითუმეტეს თუ ამ ყველაფერს ცრურწმენები, მცდარი შეხედულებები და წარსულის გადმონაშთები შეერევა, პრობლემა სხვა მასშტაბებს შეიძენს.

რელიგიური ფანატიზმის ყველაზე მძიმე შედეგებიდან ერთ-ერთი „თეფრიკაა“. თეფრიკა ნიშნავს დაყოფას, დაშლას, აშლილობას, არეულობას, მუსლიმებს შორის ერთანობის რღვევას, სუნას მოძღვრების ირგვლივ გაერთიანებული მორწმუნეების დაშლას, მარტოობას და სასოწარკვეთილებას. როდესაც ხალხის გულს ეს ბნელი ღრუბელი მოიცავს, იქ ადამიანებს გულის კარები დახშული აქვთ. წყალობა და ბარაქა აღარ არის და ირგვლივ შური და სიძულვილი მძვინვარებს.

მორწმუნენი
მხოლოდ
ძმები არიან

თეფრიკას ანტონიმი ერთბაა. ერთანობა მთელი სამუსლიმანო საძმოს ერთიანობაა, მიუხედავად მათი განსხვავებული ეთნიკური და სოციალურ-კულტურული მრავალფეროვნებისა. ამ ერთობაში ყველა თავის იდენტობას ინარჩუნებს და ამავდროულად ერთი რწმენის ირგვლივ არიან გაერთიანებულნი. მუსლიმთა ერთობის კედლები შუამავლის თაოსნობით არის ნაგები. ყოველი მორწმუნე თითო აგურის როლს ასრულებს. „მუსლიმის სხვა მუსლიმებთან ურთიერთობა, შენობის აგურებს გავს, რომლებიც ერთიმეორესთანაა შედუღებული“ - ბრძანებს შუამავალი. (იხ. ბუჰარი, მეზალიმ 5)

რელიგიურ მიმდინარეობას შეიძლება ამგვარი ერთობის პრეტენზია ჰქონდეს, მაგრამ ეს არ არის სრული ერთობა, ის მხოლოდ გარკვეული ჯგუფის გაერთიანებაა. ისევ ვიმეორებ, რელიგიური მიმდინარეობის არსებობა სრულიად ბუნებრივი და ნორმალურია, მაგრამ სხვების მტრად გამოცხადება და ფანატიზმის თესვა მიუღებელია.

რწმენასა და ურწმუნობასთან დაკავშირებული კატეგორიული განსხვავება მხოლოდ რწმენის საფუძვლებთან პირდაპირ კონტექსტში შეიძლება გა-

ნიხილებოდეს. როდესაც ადამიანი არ აღიარებს ღმერთს, შუამავალს, ღვთიურ წიგნებს, განკითხვის დღეს და რელიგიურ ღირებულებებს აბუჩად იგდებს, აქ რა თქმა უნდა საქმე გვაქვს ურწმუნოებასთან. რაც შეეხება დეტალების შესახებ განსხვავებულ შეხედულებას, აქ უკვე მორწმუნოება-ურწმუნოება არ განიხილება. ამრიგად, რომელიმე რელიგიური მიმდინარეობის მიერ გაცხადებული შეხედულებების ზეამადლება და სხვა მიმდინარეობების ურწმუნოებად მიჩნევა საფუძველშვე არასწორია.

როდესაც მუსლიმთა შორის რწმენის საფუძველებში აზრთა თანხვედრაა და ისინი რწმენის პირობებს აკმაყოფილებენ და ამავდროულად დეტალებთან დაკავშირებული განსხვავებული შეხედულებების გამო ერთიმეორეს მტრობენ, ნამდვილად სამწუხარო და დასაფიქრებელია.

არადა თანამორწმუნე ძმების მხრიდან ერთმეორის მიმართ შემწყნარებლური დამოკიდებულების ჩამოყალიბება, პირველ რიგში, ისევ და ისევ სადავო საკითხების მოგვარებას შეუწყობს ხელს და მუსლიმთა ერთობისკენ გადადგმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იქნება.

ფანატიზმის გამოვლინებაა
„ფეთო“-ს მაგალითი,
როცა ამ „ჯამაათის“ წევრები
რელიგიის სახელით შეცდომაში
იქნენ შეყვანილნი,
რაც ჩვენ ყველამ ვნახეთ.
რელიგიის სახელით მოლაპარაკე,
მაგრამ რელიგიის საფუძვლების
უგულეებელმყოფელი ორგანიზაცია
ადამიანების ჭარბ ნდობას
ბოროტად
იყენებდა. ადამიანების ნაწილი
იმის მაგივრად, რომ სახელმწიფოს
გვერდით დამდგარიყვნენ,
ჯერ კიდევ აღნიშნული
ორგანიზაციის
ერთგულებას აგრძელებენ,
რაც უდავოდ ფანატიზმია.

და ბოლოს

შეიძლება ყოველთვის იარსებებს აზრი, რომ რომელიმე რელიგიური მიმდინარეობის შეხედულებები ერთადერთი და უალტერნატივო ჭეშმარიტებაა და მხოლოდ ამ მიმდინარეობის შეხედულებების მიხედვით მოქცევა გადაარჩენს ადამიანს. თუმცა აქვე არც ის უნდა დაგვავიწდეს, სხვა შეხედულებების პირდაპირი უარყოფა მათი გაანალიზების გარეშე, მიღებული არ არის. სარწმუნოებაში რწმენისა და ურწმუნოების საზღვრები და წითელი ხაზები ნათლადაა მითითებული. ისლამის საფუძვლებისა და ფარხების უგულვებელყოფა აშკარა ურწმუნოებაა. რაც შეეხება უფრო დეტალურ საკითხებს, რომელთა შესახებ გადაწყვეტილებები სხვადასხვა მეთოდებითაა მიღებული, მათ მიმართ ადამიანებს შეიძლება განსხვავებული დამოკიდებულება ჰქონდეთ. ამგვარი განსხვავებული დამოკიდებულებების მიხედვით მუსლიმთა ერთ ნაწილის მიერ მეორე ნაწილის უარყოფა, დაკნინების მცდელობა, ურწმუნოდ და მტრად გამოცხადება, რათქმა უნდა ისლამის სულიერ პრინციპებს არ შეესაბამება.

სუნას მიმდევარი სწავლულები ერთხმად მიიჩნევენ, რომ ადამიანს, რომელიც ნამაზის დროს ქაბასკენ დგება, არ შეიძლება ურწმუნო ვუწოდოთ. თავიანთი ოპოზიციის შესახებ ისინი ამბობდნენ, რომ ისინი ცდებიან და სხვა უფრო რადიკალური შეფასებები არ გაუკეთებიათ. როდესაც ადამიანებს საკუთარი ნებით არ უარყვიათ რწმენის საფუძვლები, მხოლოდ მათი რომელიმე ქცევის გამო უარწმუნოებად მიჩნევა სარისკო დამოკიდებულებაა.

„ჰეი თქვენ, რომელთაც ირწმუნეთ! როცა გაეშურებით (საბრძოლველად) ალლაჰის გზაზე, განასხვავეთ (მორწმუნე ურწმუნოსაგან) და ამქვეყნიური სიუხვის მოხვეჭის სურვილით არ უთხრათ იმას, ვინც მშვიდობას შემოგთავაზებთ: შენ არა ხარ მორწმუნე! მაშინ, როცა ალლაჰთანაა ურიცხვი ალაფი. ასეთი იყავით უწინ, მაგრამ ალლაჰმა წყალობა მოიღო თქვენზე. ამიტომ გაიაზრეთ, უეჭველად, ალლაჰი უწყის რასაც სჩადიხართ!“ (ნისა 4/94)

აღნიშნული აიათი გვაფრთხილებს, რომ სიტუაციიდან გამომდინარე ადამიანების ურწმუნოებაში დადანაშაულება არ შეიძლება. დღეს ზოგიერთ

ისლამურ ქვეყანაში გავრცელებულია ამგვარი იარღიკების მიკერებით დაკავებული ორგანიზაციები და მათ მამოტივირებელი მიზანი, დიდი ალბათობით არა რელიგიური, არამედ პოლიტიკურია. სხვადასხვა რელიგიური მიმდინარეობა, ეთნიკური კუთვნილება, კანის ფერი, სალაპარაკო ენა, კულტურა და სხვა ფაქტორები მუსლიმთა დაყოფის მიზეზი არ უნდა გახდეს. პირიქით, ყველა ამ მრავალფეროვნების გამჩენი ღმერთი უნდა ვადიდოთ.

